

Aspectes botànics del Tractat dels medicaments simples (Kitâb al-adwiya al-mufrada), (المفردة الادوية كتاب), d'en Abu-Salt-Umayya al Dani

Juan Bautista Peris¹, Alberto Guillén¹, Pedro Pablo Ferrer-Gallego^{2,3}, Roberto Roselló¹, José Gómez⁴ & Emilio Laguna²

1. Departament de Botànica. Facultat de Farmàcia. Universitat de València. Av. Dr. Moliner, 50, E-46100 Burjassot. Autor per a correspondència jpperis@uv.es.

2. Servei de Vida Silvestre. Centre per a la Investigació i Experimentació Forestal de la Generalitat Valenciana (CIEF). Av. Comarques del País Valencià, 114, E-46930, Quart de Poblet

3. VAERSA. Av. Corts Valencianes 20. 46015. València.

4. Instituto Botánico, Sección de Sistemática y Etnobotánica. Universidad de Castilla-La Mancha, Av. de La Mancha s/n, E-02071 Albacete.

Rebut el 06.12.2020. Acceptat el 22.03.2021

Es traslladen a la nomenclatura botànica actual els noms de les plantes que figuren a l'obra "Tractat dels medicaments simples" de n'Abu-Salt-Umayya, així com l'origen biogeogràfic (centro-europeu, mediterrani, iranoturanià, aràbig i aiurveda) i la importància d'aquestes plantes a l'etnobotànica i teràpia occidentals després de la seua traducció llatina a cura d'Arnau de Vilanova.

Botanical aspects of Abu-Salt-Umayya al Dani's *Traty* (Kitâb al-adwiya al-mufrada), (باتك اديوالا ادرملا), on Simple Medicines

The names of the plants treated in Abu-Salt-Umayya's "Treatise on Simple Medicines" are transferred to the current botanical nomenclature, as well as their biogeographical origin (central-european, Mediterranean, Iranian-Turanian, Arabic and Ayurvedic) and the importance of these plants in Western ethnobotany and therapy after their latin translation by Arnau de Vilanova.

La vida i obra del savi polígraf Abu-Salt-Umayya [Dénia (Alacant), 1067- Mahdiyya (Tunísia) 1134], un dels més rellevants científics valencians de l'època andalusí, ha sigut objecte d'estudi per diversos autors en les darreres dècades (González, 1985; López-Piñero, 1988-1992; Vernia, 1999 (Ed.) in Abu-Salt-Umayya, 1112; Franco-Sánchez, 2001; Labarta et al., 2004; Franco-Sánchez & Gisbert, 2019). Potser l'obra seua més coneguda i de major interès científic és el llibre *Tractat dels medicaments simples*, escrit el 1112, que permet conèixer la diversitat de productes d'aplicació farmacèutica emprats al territori de Xarq a l'Àndalus al segle XII. D'aquest llibre s'ha editat una traducció al castellà (Vernia 1999), amb una primera identificació aproximativa de moltes de les espècies que s'hi refereixen. En un treball posterior, McVaugh et al. (2004) han realitzat una reproducció completa del text àrab del manuscrit millor conservat -a Manisa (Turquia)-, que aporta la seua traducció al català actual i a l'anglès; aquesta obra inclou també la traducció al llatí feta

per Arnau de Vilanova al darrer terç del segle XIII, i una posterior al català medieval. L'estudi de McVaugh et al. (2004) és fonamentalment històric i filològic, per la qual cosa no conté cap aproximació a la identitat de les espècies.

En el present article s'aporten dades per a precisar la identificació botànica i altres aspectes d'interès de les espècies vegetals citades al llibre d'Abu-Salt-Umayya. Abans d'entrar en matèria, creiem oportú fer-ne una contextualització, i per això presentem els principals trets biogràfics d'Abu-Salt-Umayya i de la seua obra, d'acord amb la informació obtinguda a partir de les diverses fonts que s'han citat abans.

Dénia en la segona meitat del segle XI

Abu-Salt-Umayya (Dénia, 1067; Mahdiyya (Tunísia), 1134) va nàixer a la taifa de Dénia sota la dinastia amirí, després de la fragmentació del califat de Còrdova, entre la fi del segle X i el començament de l'XI. Fita històrica important que va tindre com a

conseqüència la irradiació, expansió i extensió de la civilització i ciència andalusines fins la major part de les grans ciutats de l'Al-Àndalus (segle d'or d'aquesta civilització), a la fi esdevingudes en focus autònoms de cultura. És precisament durant el segle XI, com a conseqüència de l'esplendor econòmic, marítim i comercial de la taifa de Dénia, que s'hi sentiren atrets i vingueren molts erudits d'altres territoris andalusins fugits de l'esfondrament del califat de Còrdova, per a establir-se en aquell pròsper empori econòmic i aleshores, també, potent focus cultural. Van formar part de la cort d'aquesta dinastia amirí, entre altres, l'enciclopedista Ibn Sidah, l'astròleg Ibn al-Jaffar, el filòleg alcorànic Ad-Dana, el visir i escriptor Abu Amir Ahmad Ibn Gharsiya i els grans metges Abul-I-Mutarrif, autor d'un *Tractat de medicaments simples*, i Abu Marwan, que va pertànyer a la primera generació de la nissaga de metges i savis anomenats pels cristians els Avenzoar.

En aquest ambient culte i refinat nasqué Abu-Salt-Umayya a la ciutat de Dénia, amb una idònia situació geogràfica amb ancoratges i importants drassanes en una façana marítima de 1,5 Km; posseïa a més nombroses hostatgeries o alfòndecs i nombroses terrisseries o forns islàmics, on es produïen importants manufactures ceràmiques, metàl·liques, vidre i ossos, parcialment destinades a l'exportació i al comerç marítim. Però sobretot, des del seu port s'exportaven i sortien en direcció a Egipte, amb destinació al port d'Alexandria, grans quantitats de seda i lli andalusí, i de cinabri provinent de les mines murcianes (aquest comerç estava normalitzat, ja que n'hi ha documents a la Genizah del Caire). Dénia figura com un dels tres ports andalusins amb llicència per a comerciar amb aquest país, tot i que també es tenien contactes comercials amb altres ports nord-africans, especialment amb el tunisià de la ciutat d'al-Qayrawán, actualment Cairuán.

En aquesta època, les taifes de Xarq a l'Àndalus i especialment la de Dénia van marcar l'esplendor literari i científic d'Al-Àndalus, perquè després del model oriental après pels andalusins, van realitzar una autèntica literatura àrab-andalusí i una ciència de vocació universal sota el signe de la llibertat. Aquesta transmissió de coneixements va estar afavorida per l'ús del paper (gran importància va tenir la indústria paperera de la Xateba (Xàtiva) musulmana, que va ser el gran focus de reintroducció del paper a Occident), la qual cosa permetia la realització de còpies econòmiques de textos. De manera que al món andalusí hi hagué una

gran abundància de llibres, i a diferència de la resta d'Europa on aleshores desconeixien el paper, no van ser precisament un objecte de luxe. La cultura era un valor en alça a l'entorn cortesà al voltant dels prínceps (pensaven que la vida sense art ni ciència mancava de valor), que competien per atreure els literats i científics als seus cenacles, de manera que els erudits van proliferar gràcies a llur munificència, car aquests podien buscar mecenes allà on es sentien més valorats. Anteriorment només hi havia un senyor, el califa, però després de la fragmentació del califat de Còrdova en nombroses taifes hi havia molts reietons on triar, la qual cosa va originar una profunda descentralització cultural. Com a contrapartida, a causa de les ambicions i tensions nascudes entre les diverses taifes van sorgir guerres entre elles, de vegades autèntiques conteses civils dins d'un mateix regne entre membres de la noblesa, fins i tot de la mateixa família. Aquesta lluita fraticida entre reietons andalusins va conduir a la destrucció de les taifes, accelerada per l'empenta i avanç cap al sud de la península de la monarquia militar i guerrera cristiana castellana.

La vida d'Abu-Salt-Umayya

Els primers anys de la vida d'Abu-Salt-Umayya van transcórrer a la taifa de la Dénia amirí durant el regnat d'Alí Iqbal a l'Dawla, però el 1076 la taifa fou conquerida pel reietó de Saragossa, Al-Muqtadir. Toledo és conquistada el 1085 pels castellans, de forma que, com que albirava la mort propera de l'Al-Àndalus, el rei de la Taifa de Sevilla i gran mecenes A el-Mutamid, aliat amb altres reietons, van decidir cridar i reclamar l'ajuda dels místics i salvatges almoràvids nord-africans, que no van dubtar a travessar la mar i desembarcar amb un gran exèrcit que va desencadenar l'horror entre les decadents monarquies islàmiques europees. A poc a poc els almoràvids van anar ocupant els regnes de taifes i van recompondre un cert poder polític en aquest territori.

El nostre erudit completaria els seus estudis a Sevilla, Toledo i Granada (a aquesta última ciutat viuria un temps sota el domini dels ziríes) per a emigrar posteriorment, ja que l'ambient almoràvid li resultava hostil, i cercà fortuna en terres d'Orient i Magrib. Així arribà a Egipte l'any 1096 durant el govern dels fatimita, i va viure sota el seu mecenatge a Alexandria i al Caire. Abans, al seu pas per Tunísia, va captar la ciència farmacològica de l'escola mèdica d'al-Qayrawan, inspirada en l'obra d'Ibn al-Jazzar, que seria traduïda de

l'àrab al llatí per Constantí l'Àfrica entre 1070 i 1087, a l'abadia italiana de Montecassino.

Quan Abu-Salt-Umayya s'estableix a Alexandria compta amb 28 anys, però tot i que aviat aconseguí fer bones amistats, es traslladarà al Caire a la recerca de millors oportunitats; aleshores era la capital del regne fatimita, i allí, sobre l'any 1106, gràcies a la intervenció de Taj a l'Ma'ali Mukhtar, amic íntim del visir al-Afdal Sahansah, prestarà a tots dos els seus serveis en qualitat de metge i astrònom.

Anys més tard arribaria a ser empresonat, degut a una mala gestió en el rescat d'un vaixell esfondrat al port d'Alexandria, a la presó de Ma'Unah del Caire, (Fig. 1) i és a la biblioteca adjunta al penal on tingué ocasió d'estudiar intensament les obres clàssiques gregues; aquest va ser un període molt fecund per a la seua formació cultural en què també va aprofitar per a escriure, i és durant aquesta reclusió quan elabora el manual *Tractat dels medicaments simples*, amb

l'objectiu de ser utilitzat a les farmàcies dels hospitals, dins de la més pura ortodòxia galènica.

Aprofita la seua estada al país de Nil per fer viatges periòdics a països de l'entorn i serà l'any 1113, quan Abu-Salt-Umayya abandonarà Egipte. Des d'Alexandria es trasllada a el-Qayrawan (a l'actual Tunísia), i amb 45 anys és va instal·lar definitivament a la propera ciutat d'al-Mahdiyyah. Allí es beneficiarà de la protecció d'un dels darrers emirs ziríes tunisians, Ali-b-Yahyá, qui l'acollirà generosament. A al-Mahdiyyah va transcórrer l'etapa final de la seua vida i allí va assolir la plena maduresa intel·lectual, on va morir a l'edat de 66 anys. Fou soterrat a la veïna ciutat portuària de Monestir.

Precisament durant aquest període tunisià, va mantenir relacions culturals amb el sud d'Itàlia. Sota la protecció de rei Roger I d'Hauteville viatjaria a Sicília, a la Cort normanda de Palerm. I fou després d'aquesta visita quan dedicà al sobirà d'Al-Mahdiyyah la seua famosa *Epístola d'Egipte*, on va manifestar la seua decepció per l'escassa qualitat professional dels metges egipcis i la seua admiració pels metges jueus i cristians.

L'obra d'Abu-Salt-Umayya

Abu-Salt-Umayya és considerat un enciclopedista i un eclèctic de la cultura universal; fou un autor fecund, la seua producció escrita la conformen 24 obres en diferents àrees de coneixement. Ha passat a la història com a poeta, músic, historiador, filòsof, matemàtic, astrònom i metge-botànic. Al segle XI va sorgir en Xarq a l'Àndalus un nou gènere literari que descrivia amb goig els jardins i les flors i fruits de l'època. Aquest gènere poètic es va conèixer com *rawwdiyyat* (de *raww*, 'jardins' en àrab), i es va desenvolupar al costat d'un altre gènere anomenat *nawriyyat* o *floral*. Com a poeta Abu-Salt-Umayya va formar part d'aquest corrent, l'anomenada *escola jardineria i floral de Xarq a l'Àndalus*, caracteritzada per l'atracció i assimilació de formes poètiques orientals fonamentalment, les casidas, que creà una exquisida poesia àrabe neoclàssica, que va assolir certa importància durant el segle XI-XII a la taifa de Dènia i a la de València. Els exponents més destacats d'aquesta escola lírica, a més del mateix Abu-Salt-Umayya, foren Ibn a l'Labbdana (nascut a l'actual Benissa), i dos poetes de la veïna Taifa de València, l'alzireny Ibn Khafaja, i el seu nebot Ibn al-Zaqqaq.

Aquests poetes, amb un estil sorprenent, componen mons estètics on utilitzen la dramatització de

FIGURA 1. Abu-Salt-Umayya en la seua etapa de presoner al Caire. (segons Vicent Traver Calzada en "Historia de la Farmacia" de Pedro Vernia, 1990). Reproduït amb permís de la família Vernia Sabater.

Abu-Salt-Umayya during his time as a prisoner in Cairo. (Vicent Traver Calzada in "Historia de la Farmacia" by Pedro Vernia, 1990). Reproduced with permission from the Vernia Sabater family.

les metàfores i integren la vegetació i les plantes als mateixos versos, de manera que incorporen una visió paisatgística al si espiritual i a l'esfera de consciència dels lectors, que fan sorgir la necessitat d'un coneixement integral de la naturalesa vegetal que transcendeix llurs aspectes i límits físics, així com la seua utilització material. Des d'aquest punt de vista són escriptors amb un punt de vista ben actual.

La humanització del paisatge a través d'aquesta escola poètica es transferirà possiblement a partir de la poesia trobadoresca a la resta del món occidental, i perdurarà en els poetes de la seua terra de naixement i llocs limítrofs amb els certàmens poètics dels jocs florals que han aplegat fins als nostres dies.

Des del punt de vista musical, Abu-Salt-Umayya va escriure un tractat musical andalusí original anomenat *Risalat al musiqa* (Epístola sobre la música), i va ser un famós compositor de moaxajas andalusines, que ensenyà aquest gènere poètic musical a orientals (o de Xarq a l'Àndalus) i magribins. A més, se'l va conèixer com un virtuós intèrpret de llaut. Igualment que en l'àmbit de la poesia, pertangué a l'anomenada escola musical andalusí de Xarq a l'Àndalus, de la qual va ser membre destacat, caracteritzada fonamentalment per l'atracció envers les formes clàssiques orientals, especialment per la poesia estròfica cantada.

Com a filòsof va escriure un tractat de lògica aristotèlica, el *Taqwim a el-dihn*, considerat com la contribució més important de Xarq a l'Àndalus a la filosofia islàmica. Va ser un prestigiós matemàtic que va destacar pels seus coneixements d'àlgebra, i també va elaborar un compendi d'astronomia.

Tractat dels medicaments simples (*Kitâb al-adwiya al-mufrada*)

Com a metge de l'escola xarquí, va publicar un *Tractat dels medicaments simples*, obra en la qual inclou drogues d'origen majoritàriament vegetal, i en menor mesura mineral, d'animals i fongs. Llibre molt dens i sintètic on es fa seguiment del sistema farmacològic de Galé, es tracta fonamentalment d'un vademècum terapèutic.

Va classificar els medicaments en "simples", preparats a partir d'una única droga, i "compostos", elaborats amb dos o més drogues. Respecte a la seua utilització terapèutica, es va basar en la llei dels contraris, és a dir en el principi al-lopàtic de *contraria contrariis curantur*. El llibre, que consta de vint capítols, descriu en els cinc primers els medicaments d'acord amb la

teoria humoral hipocràtica, mentre que en els quinze capítols restants ho fa d'acord amb les seues propietats terapèutiques sobre els diversos òrgans del cos humà. Aquesta obra d'Abu-Salt-Umayya va ser traduïda al llatí per Arnau de Vilanova (1238?-1311) (Paniagua, 1964; McVaugh et al., 2004) i va tenir gran influència sobre l'obra botànica-farmacèutica d'aquest il·lustre metge-botànic valencià (Santonja, 1990), al temps que aquesta traducció arnaudiana de l'obra d'Abu-Salt-Umayya va facilitar àmpliament la seua difusió a la resta d'Europa durant els segles XIV i XV. També es van realitzar traduccions a l'hebreu i al català, a més que existeixen diverses còpies àrabs, i es consideren excel·lents els textos dels manuscrits que es conserven a Damasc i al Caire. Recentment (1999) s'ha traduït aquesta obra en llengua àrab a la llengua castellana, i s'ha publicat com a llibre monogràfic pel Col·legi Oficial de Farmacèutics d'Alacant (Vernia, 1999).

Material i mètodes

En el present treball s'analitzen aspectes botànics de les drogues d'origen vegetal del *Tractat dels medicaments simples* d'Abu-Salt-Umayya. Com a principal font d'informació s'ha utilitzat l'índex vegetal de la ja citada traducció castellana (Vernia 1999), i s'han consultat en cas necessari les traduccions de McVaugh et al. (2014). S'han extret les referències a les plantes enumerades per Abu-Salt-Umayya tot ressaltant l'etimologia d'aquelles que tenen origen àrab-andalusí, i s'han ordenat alfabèticament en funció de la seua denominació valenciana més estesa actualment. Per a la fitonímia s'han utilitzat com a font de consulta les obres següents: *Claves ilustradas para la Flora Valenciana* (Mateo & Crespo, 2014), *Flora dels Països Catalans* (Bolòs & Vigo, 1984-2001), *Flora Manual dels Països Catalans* (Bolòs et al., 2005) i *Guía de las Plantas medicinales de la Comunidad Valenciana* (Peris et al., 1998); en menor mesura s'han incorporat diversos vocables menys estesos. Junt al fitònim valencià s'han fet constar els principals noms populars en llengua castellana i la seua denominació científica botànica llatina; la nomenclatura ha sigut actualitzada seguint els criteris de *The Plant List* (www.theplantlist.org), i finalment s'ha indicat la família a la qual pertany cada espècie.

També s'hi fa referència explícita a la corologia -origen geogràfic i distribució- de cadascuna de les matèries primes o drogues citades per Abu-Salt-Umayya, emprades per a l'elaboració de medicaments.

Per a la qual cosa, a més de les obres ja citades anteriorment, s'han consultat *Flora iberica* (Castroviejo et al., 1986-2019) i *Pharmacognosie: Phytochimie, Plantes médicinales* (Bruneton, 1911). De forma esporàdica, per a algunes de les espècies es fan comentaris de llurs virtuts terapèutiques -de vegades sobre espècies properes-; per a aquests casos hem fet servir fonamentalment els textos de Font-Quer (1982), Boulós (1983), Peris & Stübing (1998) i Peris et al. (2001).

Resultats

Tot seguit presentem el catàleg de plantes citades en el text d'Abu-Salt-Umayya, per a cadascuna de les quals s'ha aplicat la següent estructura de text complementari: "Nom valencià. Nom castellà. Binomen científic. Corologia. Família botànica". Quan s'escau, després del nom vulgar i entre parèntesi s'anoten comentaris en relació a la seua etimologia àrabiga o aràbigu-andalusí; al final del paràgraf, esporàdicament fem altres observacions, bé siga aplicacions terapèutiques o referides a identifications alternatives però versemblants a

FIGURA 2. Agnocast, alocar, *Vitex agnus-castus* L. Foto: E. Laguna.

Chasteberry, *Vitex agnus-castus* L. Photo: E. Laguna.

les indicades per Vernia (1999).

- **Acàcia** -acacia-. *Acacia nilotica* (L.) Dehle. Paleotropical (Àfrica i subcontinent asiàtic indi). Fam. fabàcies. Observacions: d'aquest arbre s'extrau la goma aràbiga.
- **Adragant**: vegeu astràgal.
- **Agàl-loc** -linàloe-. *Aloexyllon agallochum* Lour. Sud-est d'Àsia. Fam. euforbiàcies.
- **Agnocast, alocar** -agnocasto, sauzgatillo-. *Vitex agnus-castus* L. Circummediterrani. Fam. verbenàcies. (Fig. 2).
- **Agrella, vinagrella** -acedera-. *Rumex acetosa* L. Regió eurosiberiana. Fam. poligonàcies.
- **Albarzer**: vegeu Esbarzer.
- **Albercoc** -albaricoque- (deriva de l'àrab andalusí, "albàrquq" i aquest de l'àrab clàssic, que significa de maduració primerenca). *Prunus armeriaca* L. Paleotemperat. Fam. rosàcies.
- **Alfàbega** (de l'àrab "al-habbaq", formada per la partícula al (=el o la) i la paraula "habbaq", denominació que li donaven els àrabs a les plantes aromàtiques utilitzades en la cuina o la medicina) -albahaca comú-. *Ocimum basilicum* L. Paleotropical. Fam. lamiàcies.
- **Alfàbega fina** -albahaca fina-. *Ocimum minimum* L. Paleotropical. Fam. lamiàcies.
- **Alhelí groc** (de l'àrab andalusí "al-ayrī", "Déu amb tu") -Alhelí amarillo-. *Erysimum cheiri* (L.) Crantz. Mediterrani oriental. Fam. brassicàcies.
- **Altea**: vegeu Malví.
- **All porradell** -ajo porro, puerro-. *Allium ampeloprasum* L. Paleotemperat. Fam. aliàcies.
- **All** -ajo-. *Allium sativum* L. Àsia Central. Fam. aliàcies.
- **Alocar**: vegeu Agnocast.
- **Àloe** (de l'àrab "alluah", substància amarga, i de "sabaira", amarg) -sábila, aloe, acíbar-. *Aloe vera* (L.) Burm. f. Saharo-aràbic. Fam. aloàcies.
- **Ametler** -almendro-. *Prunus dulcis* (Mill.) D. A. Webb. Regió centreasiàtica. Fam. rosàcies. (Fig. 3).
- **Amom** -amomo-. Amb aquesta denominació, o com cardamom ver -cardamomo verdader- es coneix *Elettaria cardamomum* (L.) Maton. Paleotropical (Indo-Malàisia); però també s'utilitza aquest darrer nom per a *Amomum subutatum* Roxb., freqüentment denominat cardamom negre -cardamomo negre-, centreasiàtic. També hi ha la possibilitat que Abu-Salt-Umayya s'hi referira a l'espècie *Afromomum corrorima* (A. Braun) P.C.M. Jansen, denominada també comins

FIGURA 3. Ametler, *Prunus dulcis*. Foto: E. Laguna.

Almond, *Prunus dulcis*. Photo: E. Laguna.

FIGURA 5. Armoll, *Atriplex hortensis*. Foto: E. Laguna.

Green orache, *Atriplex hortensis*. Photo: E. Laguna.

FIGURA 4. Arahar, *Tetraclinis articulata*. Foto: E. Laguna.

Arartree, *Tetraclinis articulata*. Photo: E. Laguna.

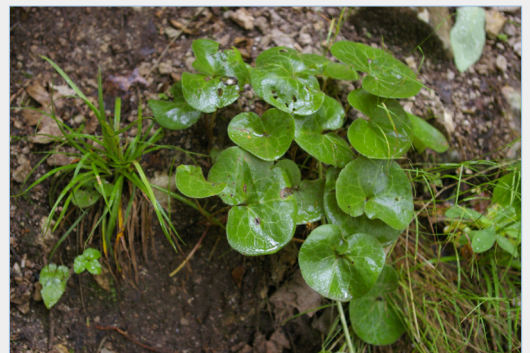

FIGURA 6. Atzarí, *Asarum europaeum*. Foto: E. Laguna.

Asarabacca, *Asarum europaeum*. Photo: E. Laguna.

d'Etiòpia -cardamono de Etiòpia o cominos de Etiòpia-, paleotropical. Fam. apiàcies.

- **Anacard** -anacardo-. *Semecarpus anacardinum* L. f. Regne paleotropical (subregne Indo-Malai). Fam. anacardiàcies. No s'ha de confondre aquesta espècie amb l'anacard que es consumeix com a fruit sec (*Anacardum occidentale* L.), oriünd de Centreamèrica i l'entorn del Carib.

- **Anemone** -anémona-. Amb aquesta denominació popular s'agrupen diverses espècies d'anemones, de les quals són les més freqüents *Anemone palmata* L., mediterrània meridional, i *Anemone nemorosa* L., Holàrtica. Fam. ranunculàcies.

- **Anet** -eneldo-. *Anetum graveolens* L. Iranoturanià. Fam. apiàcies.

- **Anou moscada** -nuez moscada-. *Myristica fragans* Houtt. Paleotropical (Indonèsia i illes Moluques). Fam. miristicàcies.

- **Ansa pudenta** – assafètida -. *Ferula narthex* Boiss.

Iranoturanià. Fam. apiàcies.

- **Api** -apio-. *Apium graveolens* L. Paleotemperat. Fam. apiàcies.

- **Arahar, savina mora, arbre de la sandàraca** -arahar, árbol de la sandàraca-. *Tetraclinis articulata* (Vahl) Masters. Regió mediterrània sud-occidental. Fam. cupressàcies. (Fig. 4).

- **Arbre de la laca** -laca, árbol de la laca-. *Toxicodendron vernicifluum* (Stokes) F.A. Barley. Regne holàrtic de l'est d'Àsia (zones temperades de Xina, Corea i Japó). Fam. anacardiàcies.

- **Arbre de la mirra** -árbol de la mirra-. *Commiphora habessinica* (O.Berg) Engl. Paleotropical (banya d'Àfrica: Eritrea, Djibuti, Etiòpia, Somàlia etc., i península Aràbiga). Fam. burseràcies.

- **Arbre de la sandàraca**: vegeu Araar.

- **Altimira** -altamira-. *Artemisia vulgaris* L. Paleotemperada. Fam. asteràcies.

- **Aristolòquia xinesa** -aristolòquia china-.

FIGURA 7. Avellaner, *Corylus avellana*. Foto: E. Laguna.

Hazel, *Corylus avellana*. Photo: E. Laguna.

FIGURA 8. Borraina, *Borago officinalis*. Foto: E. Laguna.

Borage, *Borago officinalis*. Photo: E. Laguna.

Abu-Salt-Umayya es va referir a alguna planta del gènere d'àmbit paleotropical *Aristolochia* L., utilitzada en medicina tradicional xinesa. Les espècies més probables són *Aristolochia fangchi* Y.C. Wu ex L.D. Chow et S.M. Hwang; *A. acuminata* Lam.; *A. debilis* Siebold et Zucc.; *A. contorta* Bunge, o *A. manshuriensis* Komarov. Fins i tot podria haver-se referit a *Aristolochia bracteolata* Lam., utilitzada en medicina aiurveda hindú. Fam. aristoloquiàcies.

- **Aristolòquia** -aristolòquia-. No sabem si Abu-Salt-Umayya es refereix exactament a *Aristolochia clematitis* L. (regió eurosiberiana) o a *Aristolochia paucinervis* Pomel., circummediterrània. Fam. aristoloquiàcies.

- **Armoll** -armuelle-. *Atriplex hortensis* L. Iranoturàniana. Fam. amarantàcies. (Fig. 5).

- **Assensi**: vegeu Donzell.

- **Astràgal, adragant** -astràgalo, tragacanto-. *Astragalus gummifera* (Labill.) Podl. Centreasiàtica-iranoturàniana. Fam. fabàcies.

- **Atrafàsia** -atrafàsia-. *Atraphaxis spinosa* L. Iranoturàniana i centreasiàtica. Fam. polygonàcies.

- **Atzarí** -asaro-. *Asarum europaeum* L. Regió eurosiberiana. Fam. aristoloquiàcies. (Fig. 6).

- **Avellaner** -avellano-. *Corylus avellana* L. Regió eurosiberiana. Fam. betulàcies. (Fig. 7).

- **Bàlsam, bàlsam de la Meca** -bàlsamo-.

Commiphora gileadensis (L.) C. Chr. Regions àrides del regne paleotropical (Etiòpia, Somàlia i Aràbia). Fam. burseràcies.

- **Bambollera**: vegeu Lletrera.

- **Bedel-li blau** -bedelio azul-. *Commiphora africana* (A. Rich) Engl. Paleotropical, zones africanes subsaharianes. Fam. burseràcies.

- **Behen blanc** (de l'àrab "behnien") -behén blanco-. *Moringa oleifera* Lam. Regne paleotropical, subcontinent indi. Fam. combretàcies.

- **Behén vermell** -ben rojo-. *Moringa peregrina* (Forssk.) Fiori. Zones àrides del regne paleotropical, Orient Mitjà (Aràbia, el Sudan, Egipte i Síria). Fam. combretàcies.

- **Bellota** (de l'àrab andalusí "bel-lot") -bellota-. Es tracta d'una nou proveïda de semicúpula, que posseeixen les espècies arbustives i arbòries del gènere *Quercus*. Possiblement una de les més utilitzades en terapèutica és la de la carrasca (*Quercus rotundifolia* Lam.), espècie de distribució mediterrània occidental. Fam. fagàcies.

- **Blauet** -aciano o centaurea-. *Centaurea cyanus* L.

1 A l'actual àrab dialectal del nord de Marroc encara s'empra aquesta paraula, que sona amb una espècie de l geminada "bel-lot", i amb el típic enfosquiment de les u en posició final. La paraula és una derivació de l'àrab clàssic que sona més prompte a "bal-luut" (Lourdes Burdeus).

Paleotemperat. Fam. asteràcies.

- **Blat:** vegeu Forment.
- **Bleda** -acelga-. *Beta vulgaris* L. Regió eurosiberiana-. Fam. amarantàcies.
- **Bofarull, tomaní** -cantueso-. *Lavandula stoechas* L. Circummediterrània. Fam. lamiàcies.
- **Borraina** -borraja-. *Borago officinalis* L. Mediterrània-iranoturànica. Fam. boraginàcies. (Fig. 8).
- **Brea** -brea-. Es tracta d'un semilíquid empireumàtic obtingut per combustió incompleta o pirogenació de la fusta del pi roig ("pino albar" *Pinus sylvestris* L. Eurosiberià. Fam. pinàcies) o la del càdec o ginebró ("cada", *Juniperus oxycedrus* L. subsp. *oxycedrus*). Circummediterrani, Fam. cupressàcies, ha sigut més utilitzada en terapèutica la del càdec. Si la seua consistència no és molt densa s'anomena *oli de càdec* o *miera* en castellà, i si és superior, tenim l'anomenada *pegunta* (*pez* en castellà).
- **Bufassa:** vegeu Cardassa.
- **Camamilla** -camomila o manzanilla común-. *Matricaria recutita* L. Mediterrània oriental. Fam. asteràcies.
- **Camaroja, xicoira** -achicoria-. *Cichorium intybus*

L. Paleotemperat. Fam. asteràcies.

- **Cambronera:** vegeu Lici.
- **Camforer** (de l'àrab andalusí "al-Kafur", i aquest de l'àrab clàssic "Kafur", que al seu torn procedeix del sànscrit "karpura") -alcanforero-. *Cinnamomum camphora* Nees. Paleotropical. Fam. lauràcies.
- **Canyeller, caneller** -canelo-. S'utilitza l'escorça de dos arbres, la del canyeller *Cinnamomum verum* J.S. Presl (canyella de Ceilan) (Fig. 9), i la de *Cinnamomum cassia* Blume (canyella de la Xina), tots dos del regne paleotropical. El canyeller de Ceilan és originari de Sri Lanka, i el canyeller xinès del sud-oest de la Xina. La canyella més utilitzada pels metges andalusins era la de Ceilan (Sri Lanka).
- **Càlam** -ácoro-. *Acorus calamus* L. Paleotropical. Fam. aràcies.
- **Canyafístula** -caña fístula-. *Cassia fistula* L. Paleotropical (sud-est d'Àfrica). Fam. fabàcies.
- **Canyaferla** -cañaheja-. *Ferula communis* L. Circummediterrània. N'hi ha diverses subespècies, la que es troba present a la península Ibèrica correspon a *Ferula communis* L. subsp. *catalaunica* (Pau) Sánchez-Cux. & Bernal. Fam. apiàcies.

FIGURA 9. Canyeller, *Cinnamomum verum*. Foto: L. Planelles.

Ceylon cinnamon tree, *Cinnamomum verum*. Photo: L. Planelles.

FIGURA 10. Carabassa, *Legenaria siceraria*. Foto: E. Laguna.

Bottle gourd; Ipu, *Legenaria siceraria*. Photo: E. Laguna.

- **Carabassa** (de l'àrab "querÂbat", plural de "querbah" que significa 'odre' o 'recipient') -calabaza, calabaza vinatera-. Es tracta del pepònde de *Legenaria siceraria* (Molina) Standl. Pantropical. Fam. cucurbitàcies. En àrab *carabassa* és "qaraa" i el plural seria "qaraat". Se segueix dient igual hui en dia. (Fig. 10).

- **Card d'ase** -cardo borriquero-. Reben aquest nom diverses espècies del gènere *Onopordum* com ara *O. corymbosum* Willk., *O. illyricum* L., *O. macracanthum* Schousb., *O. nervosum* Boiss., etc. Fam. asteràcies. Vegeu també l'entrada cardassa.

- **Cardamom** -cardamono-. *Elettaria cardamomum* (L.) Maton. Paleotropical (sud-est d'Àsia). Fam. zingiberàcies. (Fig. 11).

- **Cardassa, buffasa** -alcachofera de asno, cardo borriquero-. *Onopordum acanthium* L. Paleotemperat. Fam. asteràcies.

- **Carlota**: vegeu Safanòria.

- **Càrtam, safranó** [de l'àrab "kurtum al sabagin" (tinte)] -càrtamo-. *Carthamus tinctorius* L. Iranoturànica. Fam. asteràcies.

- **Carxofa** (la translació al castellà de la construcció "pal d'espines", és una traducció directa de l'àrab "al-kharxûf") -alcancil, alcachofera silvestre-. *Cynara cardunculus* L. Circummediterrània. Fam. asteràcies. Les formes silvestres de les illes Balears i la zona diànica alacantina corresponen a la subsp. *cardunculus*, de flors usualment blanques. En la majoria del territori

andalusí la forma dominant és la subsp. *flavescens* Wiklundl, de flors blaves.

- **Cascall cornut** -hierba lagartera, amapola loca, amapola cornuda-. *Glaucium corniculatum* (L.) J.H.Rudolph. Regne holàrtic. Fam. papaveràcies.

- **Cascall** -adormidera-. *Papaver somniferum* L. Paleotemperat. Fam. papaveràcies. Per incisions en les seues càpsules s'obté un làtex, que un cop dessecat constitueix l'opi.

- **Ceba marina, escil-la** (la denominació *albarrana* prové de l'àrab andalusí "la de fora", al seu torn de l'arameu "bar (ra)", "terra exterior", en al·lusió que el seu bulb sobresurt de terra) -cebolla albarrana, escila-. *Urginea maritima* (L.) Baker. Circummediterrània. Fam. hiacintàcies.

- **Celiandre**: vegeu Coriandre.

- **Cedoària** -cedoaria-. *Curcuma zedoaria* (Christm.) Roscoc. Paleotropical (sud i sud-est d'Àsia). Fam. zingiberàcies.

- **Cigronera** -garbanzos-. *Cicer arietinum* L. Regió mediterrània oriental. Fam. fabàcies.

- **Civada blanca** -cebada-. *Hordeum distichon* L. Paleotropical. Fam. poàcies. A algunes zones catalanoparlants el nom *civada* designa espècies del gènere *Avena*, mentre que els cereals pertanyents al gènere *Hordeum* s'anomenen *ordi*.

- **Clau d'espècia** -clavo-. *Syzigium aromaticum* (L.) Merr. & C.M. Perry. Paleotropical (originari de les illes

FIGURA 11. Cardamom, *Elettaria cardamomum*. Foto: L. Planelles.

Green cardamom, *Elettaria cardamomum*. Photo: L. Planelles.

FIGURA 12. Clau d'espècia, *Syzygium aromaticum*. Foto: L. Planelles.

Cloves, *Syzygium aromaticum*. Photo: L. Planelles.

Moluques). Fam. mirtàcies. (Fig. 12).

- **Coco** -coco-. *Cocos nucifera* L. Pantropical. Fam. palmàcies.
- **Codonyer** -membrillero-. *Cydonia oblonga* Miller. Iranoturanià. Fam. rosàcies.
- **Cogombre** -cohombro o pepino-. *Cucumis sativus* L. Paleotropical. Fam. cucurbitàcies.
- **Cogombre amarg, cogombre del dimoni** -cohombro amargo o pepinillo del diablo-. *Ecballium elaterium* (L.) A.Richard. Paleotropical. Fam. cucurbitàcies.
- **Coloquinta** -coloquintida-. *Citrullus colocynthis* (L.) Schrader. Regió mediterrània. Fam. cucurbitàcies.
- **Còlquic** -còlquico-. *Colchicum autumnale* L. Euro-siberià. Fam. liliàcies.
- **Comí** -alcaravea- (de l'àrab "al-karawiya", el comino de los prados). *Carum carvi* L. Paleotemperat. Fam. apiàcies.
- **Comí blanc** -Comino blanco o común. *Cuminum cyminum* L. Circummediterrània. Fam. apiàcies.
- **Comí de Marsella** -Seseli-. *Seseli tortuosum* L. Regió mediterrània occidental. Fam. apiàcies.
- **Comí negre, negreta** -comino negro, ajenuz- (de l'àrab "as-sanüz", la neguilla o neguilla). *Nigella sativa* L. Regió mediterrània. Fam. ranunculàcies.
- **Cordia** -cordia-. *Cordia dichotoma* Forst. Paleotropical (subtropical asiàtica). Fam. boraginàcies.

FIGURA 13. Palma datilera, *Phoenix dactylifera*, fotografiada al castell de Dènia. Foto: E. Laguna.

Date palm, *Phoenix dactylifera*, photographed in the castle of Dènia. Photo: E. Laguna.

- **Coriandre, celiandre** -coriandro o cilantro-. *Coriandrum sativum* L. Regió mediterrània meridional. Fam. apiàcies.
- **Cost** -costo o caña brava-. *Costus arabicus* L. Pantropical. Fam. costàcies.
- **Créixens** -berro-. *Rorippa nasturtium-aquaticum* (L.) Hayek subsp. *nasturtium-aquaticum*. Subcosmopolita. Fam. brassicàcies.
- **Cubeba**: vegeu Pebre de Java.
- **Cúrcuma** -cúrcuma o azafrán indio-. *Curcuma longa* L. Paleotropical (asiàtic i d'Oceania). Fam. zingiberàcies.
- **Cúscuta, barbes de caputxí** -cuscuta-. *Cuscuta ephithimum* (L.) L. Paleotemperat. Fam. convolvulàcies.
- **Datilera o palma datilera**. *Phoenix dactylifera* L. Paleotropical. Fam. palmàcies. (Fig. 13).
- **Donzell mascle** -doncel, abrótno macho-. *Artemisia arborescens* L. Regió mediterrània meridional. Fam. asteràcies.
- **Donzell, assensí** -ajeno mayor, hierba de la absenta-. *Artemisia absinthium* L. Paleotemperada. Fam. asteràcies.
- **Drago**. *Dracaena cinnabari* (Balf.f.) Kuntze. Paleotropical. Endemisme de l'illa de Socotra (Iemen). Fam. asparagàcies.
- **Encens, olíban** -incienso, olíbano-. *Boswellia sacra* Flueck. Regne paleotropical (est d'Àfrica, Somàlia i sud de la península Aràbiga). Fam. burseràcies.
- **Encens hindú** -incienso de la India-. *Boswellia serrata* Roxb. ex Colebr. Regne paleotropical (subcontinent indi). Fam. burseràcies.
- **Endívia** -endivia-. *Cichorium endivia* L. Regió mediterrània. Naturalitzada fora d'ací com subcosmopolita. Fam. asteràcies.
- **Ènula campana** -enula campana-. *Inula helenium* L. Regió eurosiberiana (euroasiàtica temperada, naturalitzada a Nord-amèrica). Fam. asteràcies.
- **Esbarzer, albarzer, romaguera, romiguera** -zarza, zarzamora-. *Rubus ulmifolius* Schott. Paleotemperat. Fam. rosàcies.
- **Escamònia** -escamonea-. *Convolvulus scammonia* L. Regió mediterrània oriental i iranoturanià. Fam. convolvulàcies.
- **Escolopendra, llengua de cérvol** -escolopendra, lengua de perro-. *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newman. Regne holàrtic. Fam. aspleniàcies.
- **Esparreguera vera** -esparraguera, espàrragos-. *Asparagus officinalis* L. Iranoturanià, actualment

naturalitzada, indicada com subcosmopolita. Fam. liliàcies. Les formes nadiues valencianes corresponen a *A. prostratus* Dumort.

- **Espígol** -espliego-. *Lavandula latifolia* Medik. Regió mediterrània occidental. Fam. lamiàcies. A certs indrets d'Andalusia, denominen l'espígol tal qual -espígol- o com aluzema (de l'àrab andalusí "alhuzáma", que al seu torn, procedeix de l'àrab clàssic huzamà). Però aquest mateix nom també li és aplicat amb major assiduitat a l'endemisme bètic *Lavandula lanata* Boiss.

- **Espinac** -espinaca-. *Spinacea oleracea* L. Sembla ser originària del SW asiàtic. Fam. amarantàcies.

- **Estafisàgria** -estafisagria, coca piojera-. *Delphinium staphysagria* L. Circummediterrània. Fam. ranunculàcies. (Fig. 14).

- **Estírax** -estoraque-. *Styrax officinale* L. Regió mediterrània oriental. Fam. estiracàcies.

- **Euforbi espinós o lletrera moruna** -euforbio espinoso o cardón moruno-. *Euphorbia officinarum* L. subsp. *officinarum* (Fig. 15). Endemisme de la regió macaronèsica continental marroquina, que necessita

per a créixer una humitat atmosfèrica alta. La seua resina té usos similars a les de l'euforbi resinós (vegeu després), encara que la d'aquest últim és més preada. El cardó morú de desert, *Euphorbia officinarum* L. subsp. *echinus* (Hook.f. & Coss) Vindt, és de distribució més àmplia (saharo-sindiana africana), i la seua resina s'ha utilitzat ocasionalment en substitució de la subespècie tipus. Fam. euforbiàcies.

- **Euforbi o lletrera resinosa** -euforbio o cardón resinoso-. *Euphorbia resinifera* O. Berg. Endemisme de la regió mediterrània marroquina (des de l'Atlas Mitjà, fins l'Antiàtlès occidental). Fam. euforbiàcies. (Fig. 16).

- **Évol, saüc pudent** -yezgo, alcarceña- (de l'àrab andalusí "alkarsanna", ventrudo; també en àrab es diu "alkirsina"). *Sambucus ebulus* L. Paleotemperat. Fam. caprifoliàcies.

FIGURA 14. Estafisàgria, *Delphinium staphysagria*. Foto: E. Laguna.

Staphysagria, *Delphinium staphysagria*. Photo: E. Laguna.

FIGURA 15. Lletrera moruna, euforbi espinós, *Euphorbia officinarum*. Foto: V. Franch.

Moorish euphorbia, *Euphorbia officinarum*. Photo: V. Franch.

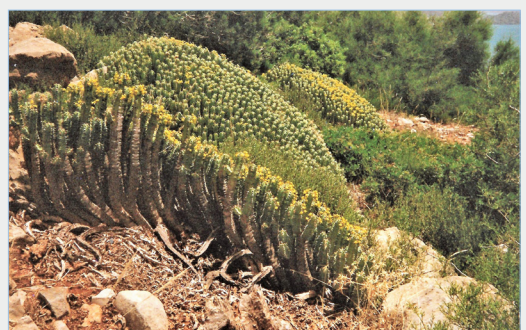

FIGURA 16. Lletrera resinosa, *Euphorbia resinifera*, a Marroc. Foto: R. Roselló.

Resin spurge, *Euphorbia resinifera*, photographed in Morocco. Photo: R. Roselló.

- **Falzia, falcija** -falsia, culantrillo-. *Adiantum capillus-veneris* L. Subcosmopolita. Fam. pteridàcies.
- **Farigola, frígola** -tomillo andaluz, tomillo griego-. *Thymbra capitata* (L.) Cav. Regió mediterrània meridional. Fam. lamiàcies. (Fig. 17).
- **Favera** -habas-. *Vicia faba* L. D'origen geogràfic incert. Fam. fabàcies.
- **Fenigrec** -alholva- (de l'àrab andalusí, "alhúlba"). *Trigonella foenum-graecum* L. Mediterrània oriental-iranoturànica. Fam. fabàcies.
- **Fenigrec blau** -meliloto azul, alholva azul-. *Trigonella caerulea* (L.) Ser. Est d'Europa i oest d'Àsia. Fam. fabàcies.
- **Fenoll** -hinojo-. *Foeniculum vulgare* Mill. Circummediterrània. Fam. apiàcies.
- **Figuera** -higuera-. *Ficus carica* L. Circummediterrània. Fam. moràcies.
- **Figuera del dimoni**: vegeu Ricí.
- **Fil de Tomaní**: vegeu Cúscuta.
- **Fleixera florida** -fresno del maná, fresno florido-. *Fraxinus ornus* L. Regió mediterrània occidental. Fam. oleàcies. Per incisió dels troncs d'exemplars adults s'obté el manà.
- **Forment, blat** -trigo-. *Triticum* sp. pl.- Amb aquesta denominació es coneixen diverses espècies del gènere *Triticum* L. (poàcies). Les seues cariòpsis, s'utilitzen com a cereal en alimentació i en medicina.
- **Freixe** -fresno-. Abu-Salt-Umayya utilitza la sàmara del freixe (el fruit), però no sabem amb exactitud si era la del freixe *Fraxinus excelsior* L. (propi de la regió eurosiberiana), la del freixe de flor (*Fraxinus ornus* L., de la regió mediterrània septentrional i centre-occidental), o si es referia al freixe de fulla estreta

(*Fraxinus angustifolia* Vahl., de la regió mediterrània occidental), ja que tots llurs fruits tenen propietats farmacològiques similars.

- **Frígola**: vegeu Farigola.
- **Fumaterra, palometa** -fumaria, palomilla, sangre de Cristo-. Es tracta de la *Fumaria officinalis* L., planta subcosmopolita. Convé aclarir que en terapèutica tenen els mateixos usos altres congèneres com ara la fumària blanca o herba enfiladissa *Fumaria capreolata* L., circummediterrània; o poguera ser també la herba de les gallines o mataconill *Fumaria parviflora* Lam., paleotemperada.
- **Galanga verdolaga** (prové del vocable àrab "Khanlanjan", que significa gíngebre suau -galanga-. *Alpinia galanga* (L.) Willd. Paleotropical (sud d'Àsia i Indonèsia). Fam. zingiberàcies.
- **Gàlban** -gàlban-. *Ferula gummosa* Boiss. Paleotropical (centre i sud-oest d'Àsia). Fam. apiàcies.
- **Genciana** -genciana-. *Gentiana lutea* L. Regió atlàntica europea. Fam. gencianàcies.
- **Ginesta de tintorers** -genista o retama de tintorers-. *Genista tinctoria* L. Paleotemperada. Fam. fabàcies.
- **Gesmler o gessamí oficial** (de l'àrab clàssic "iasamin") -jazmín oficial-. *Jasminum officinale* L. Paleotropical i asiàtic (des del Caucas fins la Índia-Nepal i Xina tropical). Fam. oleàcies.

FIGURA 17. Farigola, frígola, *Thymbra capitata*. Foto: E. Laguna.

Conehead thyme, *Thymbra capitata*. Photo: E. Laguna.

FIGURA 18. Ginjoler, *Zyziphus jujuba*. Foto: E. Laguna.

Jujube tree, *Zyziphus jujuba*. Photo: E. Laguna.

- **Gingebre** -jengibre-. *Zingiber officinale* Rosc. Regne paleotropical (subcontinent indi). Fam. zingiberàcies.

- **Gingebre amarg** -jengibre amargo-. *Zingiber zerumbet* (L.) Roscoe ex Sm. Regne paleotropical asiàtic. Fam. zingiberàcies.

- **Gínjol, ginjoler** (de l'àrab andalusí "azzutáy-zaba", de l'arameu "züzfa" i aquesta de la paraula grega "zizyphon", amb el mateix significat) -ginjolero, azu-faifo-. *Ziziphus jujuba* Lam. Paleotropical (sud-est asiàtic). Ramnàcies. (Fig. 18).

- **Groseller** -grosellero-. No sabem si Abu-Salt-Umayya es refereix al groseller negre (*Ribes nigrum* L. de la regió atlàntica centre-oriental europea), o al groseller roig (*Ribes rubrum* L., de la regió atlàntica occidental). Fam. saxifragàcies.

- **Guinder** -guindo o cerezo ácido-. *Prunus cerasus* L. Nadiu d'Europa i sud-oest d'Àsia. Fam. rosàcies.

- **Harmala, harmalà** (de l'àrab "alharmal") -alharma-. *Peganum harmala* L. Regió mediterrània-iranoturaniana. Fam. nitrariàcies. (Fig. 19).

- **Henna** (de l'àrab andalusí, "alhínn"; en àrab clàssic "al hinnà") -alheña-. *Lawsonia inermis* L. Mediterrània oriental i paleotropical. Fam. litràcies.

- **Herba ballestera**: vegeu Veladre negre.

- **Herba felera** -carnepiteos o pinillo-. *Ajuga chamaepitys* (L.) Schreb. Circummediterrània. Fam. lamiàcies.

- **Herba presseguera**: vegeu Persicària.

- **Herba pucera** -zaragotana, zaragatona-. *Plantago afra* L. Circummediterrània. Fam. plantaginàcies.

- **Herba sana** -hierbabuena-. *Mentha spicata* L. D'origen incert. Fam. lamiàcies.

- **Hissop** -hisopo-. *Hyssopus officinalis* L. Regió

mediterrània. Fam. lamiàcies.

- **Jonc olorós** -junco oloroso, citronela-. *Cymbopogon schoenanthus* (L.) Spreng. Paleotropical (subcontinent indi). Fam. poàcies.

- **Jull** -cizaña, zizaña-. *Lolium temulentum* L. Subcosmopolita. Fam. poàcies.

- **Jusquiam** -beleño-. *Hyoscyamus niger* L. Paleotemperat. Fam. solanàcies.

- **Làdan**: vegeu xara greixosa.

- **Levístic** -levístico-. *Levisticum officinale* Koch. Iranoturaniana. Fam. apiàcies.

- **Lici, cambronera** -licio, cambronera-. *Lycium barbarum* L. Originari de Xina. Fam. solanàcies.

- **Llengua de cérvol**: vegeu Escolopendra.

- **Llentilles** -lentejas-. *Lens culinaris* Medik. Sud-oest d'Àsia. Fam. fabàcies.

- **Llet de gallina, ornitògal** -leche de gallina, ornitògala-. *Ornithogalum bourgaeum* Jord. et Fourr. Mediterrània occidental. Fam. hiacintàcies. (Fig. 20).

- **Lletrera**: vegeu Lletrera resinosa.

FIGURA 19. Harmala, harmalà, *Peganum harmala*. Foto: E. laguna.

Harmal, *Peganum harmala*. Photo: E. laguna.

FIGURA 20. Llet de gallina, ornitògal, *Ornithogalum bourgaeum*. Foto: E. laguna.

Star of Bethlehem, *Ornithogalum bourgaeum*. Photo: E. laguna.

- **Lletrera, bambollera** -lechetrezna-. Denominació popular aplicada a les plantes herbàcies pertanyents al gènere *Euphorbia* L. (fam. Euphorbiàcies), ja que per trencament o incisió dels seus òrgans vegetatius raja un làtex (llet), tòxic i sempre irritant, càustic i vesicant per a les mucoses. Una de les espècies més utilitzades en etnomedicina és la bambollera o lleteresa mascle *Euphorbia characias* L. Regió mediterrània occidental.
- **Lletrera moruna**: vegeu Euforbi espinós.
- **Lletuga, encisam** -lechuga-. *Lactuca sativa* L. D'origen incert, probablement artificial, per domesticació d'alguna de les espècies mediterrànies de *Lactuca*. Fam. asteràcies.
- **Llí ver** -lino-. *Linum usitatissimum* L. Originari del Caucas. Fam. linàcies.
- **LLiri blau** -lirio azul-. *Iris pallida* Lam. o *Iris x germànica* L. Europa Central. Fam. iridàcies.
- **Llorer** -laurel-. *Laurus nobilis* L. Circummediterrani. Fam. lauràcies.
- **Magraner** -granado-. N'hi ha dos quimiotips, la mangrana amarga o agra, *Punica granatum* L. var. *amara*, amb els fruits agres, i la mangrana dolça *Punica granatum* var. *dulcis*. Regió Iranoturànica, naturalitzada a les regions mediterrània i macaronèsica. Fam. punicàcies. (Fig. 21).

FIGURA 21. Magraner, *Punica granatum*. Foto: E. laguna.

Pomegranate, *Punica granatum*. Photo: E. laguna.

- **Malabratrum** -malabatro-. *Cinnamomum malabratrum* (Burm.f.) J. Presl. Paleotropical (sub-continent indi). Fam. lauràcies.
- **Malrubí** -marrubio-. *Marrubium vulgare* L. Paleotemperat. Fam. lamiàcies.
- **Malví, altea** -malvavisco-. *Althaea officinalis* L. Subcosmopolita. Fam. malvàcies.
- **Mandràgora** -mandràgora-. *Mandragora officinarum* L. Regió mediterrània centre-meridional. Fam. Solanàcies. El nom i identitat d'aquesta espècie és conflictiu, ja que en gran part de la seua àrea de distribució (mediterrània oriental) es correspon amb allò que s'ha denominat *M. autumnalis* Bertol. (Fig. 22).
- **Marduix** -mejorana-. *Origanum majorana* L. Iranoturànica. Fam. lamiàcies.
- **Màstic** -almáciga- (de l'àrab andalusí "almástaka" camp sembrat). Es tracta d'una gomoresina obtinguda a partir del llentiscle *Pistacia lentiscus* L. Mediterra-neo-subpaleotropical. Fam. anacardiàcies.
- **Melilot** -meliloto, trébol real-. *Melilotus officinalis* (L.) Pallas. Paleotemperat. Fam. fabàcies.
- **Melonera** -melonera-. *Cucumis melo* L. Paleotropical. Fam. cucurbitàcies.

FIGURA 22. Mandràgora, *Mandragora officinarum*. Foto: E. laguna.

Mandrake, *Mandragora officinarum*. Photo: E. laguna.

- **Menta** -menta comú-. *Mentha arvensis* L. Holàrtica. Fam. lamiàcies.
- **Mill africà** -mijo-. *Eleusine coracana* Gaertn. Originari d'Etiòpia, es cultiva àmpliament en zones àrides d'Àfrica i Àsia. Fam. poàcies.
- **Mirabolans bastards** -mirobálanos belérics-. *Terminalia bellirica* (Gaertn.) Roxb. Paleotropical (subcontinent indi). Fam. combretàcies.
- **Mirabolans citrins** -mirobálanos citrinos-. *Terminalia citrina* (Gaertn.) Roxb. ex Flem. Paleotropical (subcontinent indi). Fam. combretàcies.
- **Mirabolans de Kabul** -mirobálanos de Kabul-. *Terminalia chebula* Retz. Paleotropical (subcontinent indi). Fam. combretàcies.
- **Mirabolans de l'Índia** -mirobálanos indios-. Reben aquesta denominació els fruits dels mirabolans de Kabul quan encara estan verds (vegeu paràgraf anterior).
- **Mirabolans émblics** -mirobálanos émblics, groseller hindú-. *Phyllanthus emblica* L. Paleotropical (subcontinent indi). Fam. filantàcies.
- **Morella roquera, parietària** -albahaca de río, parietària-. *Parietaria judaica* L. Circummediterrània. Fam. urticàcies.
- **Morella, morella negra** -solano, hierba mora-. *Solanum nigrum* L. Circummediterrània. Fam. solanàcies.

- **Morella negra** -moral comú, moral negro-. *Morus nigra* L. Sud-oest d'Àsia (Xina i Japó). Fam. moràcies.
- **Morritort** -mastuerzo-. *Lepidium sativum* L. Regió mediterrània oriental. Fam. brassicàcies.
- **Mostassa** -mostaza-. Reben aquesta denominació diverses llavors que s'utilitzen com a condiment picant i/o medicament vesicant, dels gèneres *Sinapis* L. i *Brassica* L., de la família brassicàcies. Les més utilitzades són la mostassa blanca -mostaza blanca- (*Sinapis alba* L.), mediterrània occidental; la mostassa borda -mostaza silvestre- (*Sinapis arvensis* L.), paleotemperada; i la mostassa negra -mostaza negra- (*Brassica nigra* (L.) Koch., paleotemperada.
- **Murta** (de l'àrab "ar-Rayhan" o "rihar", el aromàtic; "aràiha", aroma o fragància) -mirto, arrayán arriero-. *Mirtus communis* L. Circummediterrània. Fam. mirtàcies.
- **Nabinera** -arándano, árgoma, mirtilo azul- (de l'àrab "alyilába" o "algawláqua"). *Vaccinium myrtillus* L. Regió eurosiberiana. Ericàcies.
- **Nauclea** -nauclea-. *Nauclea officinalis* (Pierre ex Pit.) Merr. & Chun. Paleotropical (sud-est d'Àsia). Fam. rubiàcies.
- **Negreta**: vegeu Comí negre.
- **Noguerola** -terebinto, cornicabra-. *Pistacia terebinthus* L. Regió mediterrània. Fam. anacardiàcies.
- **Obriülls**: vegeu Tríbol.
- **Olíban**: vegeu Encens.
- **Om** -olmo-. *Ulmus minor* Miller. Paleotemperat. Fam. ulmàcies.
- **Orenga de Creta** -dictamo de Creta, orégano de Creta-. *Origanum dictamnus* L. Mediterrani oriental (endemisme cretense). Fam. lamiàcies. (Fig. 23).
- **Orenga** -orégano silvestre-. *Origanum vulgare* L. Paleotemperat. Fam. lamiàcies. A la zona mediterrània sol estar representat també per la subespècie *virens* (Hoffmanns. & Link) Bonnier & Layens.
- **Ornitògal**: vegeu Llet de gallina.
- **Ortiga** -ortiga, ortiga mayor-. *Urtica dioica* L. Subcosmopolita. Fam. urticàcies.
- **Pa de porc** -ciclamen o pan de puerco-. El gènere *Cyclamen* L. inclou nombroses espècies, però a causa del periple africà de l'autor, cal especular que es referisca a *Cyclamen persicum* Mill., originari de la regió mediterrània oriental, natural de l'oest d'Àsia Menor, encara que introduït i naturalitzat des d'antic a algunes illes gregues i al nord d'Àfrica (Algèria i Tunísia). Però també podria referir-se a *Cyclamen africanum* Boiss et Reut. (d'Algèria i Tunísia) o fins i tot a *Cyclamen*

FIGURA 23. Orenga de Creta, *Origanum dictamnus* L. Foto: E. laguna.

Dittany of Crete, *Origanum dictamnus* L. Photo: E. laguna.

balearicum Willk., endemisme de les illes Balears. Totes les espècies citades són tòxiques i contenen els mateixos principis actius, a més d'una acció farmacològica similar.

- **Palma** (palmera) datilera: vegeu Datilera.
- **Papir** -papiro-. *Cyperus papyrus* L. Paleotropical. Fam. ciperàcies. (Fig. 24).
- **Parietària**: vegeu Morella roquera.
- **Passacamins, travabous, tirabous** -sanguinaria, centinodia-. *Polygonum aviculare* L. Subcosmopolita. Fam. poligonàcies.
- **Pebre de Java, cubeba** -pimienta de java, cubeba-. *Piper cubeba* L. Paleotropical asiàtica (illa de Java). Fam. piperàcies.
- **Pentecosta** -satirión-. *Orchis morio* L. Eurosiberià. Fam. orquidàcies.
- **Peònia** -peonia-. *Paeonia officinalis* L. Eurosiberiana. Fam. peoniàcies. És probable que amb aquest mateix nom pogueren referir-se a altres espècies com ara *P. broteri* Boiss. & Reut., del centre i sud de la península Ibèrica, o *P. coriacea* Boiss., del sud peninsular i nord d'Àfrica. (Fig. 25).
- **Perera** -peral-. *Pyrus communis* L. Paleotemperat.

Fam. rosàcies.

- **Persicària**, herba presseguera -persicaria, hierba pejiquera-. *Persicaria maculosa* S.F.Gray. Subcosmopolita. Fam. poligonàcies.
- **Pi pinyoner, pi ver** -pino piñonero, pino parasol, pino doncel-. *Pinus pinea* L. Circummediterrani. Fam. pinàcies.
- **Piretre** -pelitre-. *Anacyclus pyrethrum* (L.) Lag. Mediterrani oriental. Fam. asteràcies.
- **Pistatxer** -alfòndigo, alfónsigo o pistachero- (de l'àrab andalusí "alfústaq" i aquestde l'àrab clàssic "fustuq"). *Pistacia vera* L. Mediterrani oriental. Fam. anacardiàcies.
- **Plantatge gros** -llantén mayor-. *Plantago major* L. Subcosmopolita. Fam. plantaginàcies.
- **Plàtan** -plátano-. *Platanus orientalis* L. Paleotemperat. Fam. platanàcies. (Fig. 26).
- **Poliol** -poleo-. *Mentha pulegium* L. Subcosmopolita. Fam. lamiàcies.
- **Polipodi** -polipodio, hierba regaliz, calahuala-. *Polypodium vulgare* L. Eurosiberià. Fam. polipodiàcies.
- **Pomera** -manzano-. *Malus domestica* Borkh. Paleotemperat. Fam. rosàcies. És probable que

FIGURA 24. Papir, *Cyperus papyrus*. Foto: E. laguna.

Papyrus, *Cyperus papyrus*. Photo: E. laguna.

FIGURA 25. Peònia, *Paeonia officinalis* subsp. *microcarpa*. Foto: E. Laguna.

Paeony, *Paeonia officinalis* subsp. *microcarpa*. Photo: E. Laguna.

Abu-Salt-Umayya també incloguera ací les pomeres silvestres -maïllos, manzanos silvestres ibèrics- com ara *Malus sylvestris* (L.) Mill., *M. oreadanus* Rivera et al., i *M. segurensis* Rivera et al. A més, podria haver-se considerat davall aquesta mateixa denominació *M. orientalis* Uglitzk, de Turquia i Àsia oriental.

- **Raïm de guineu** -uva raposa-. *Paris quadrifolia* L. Regió eurosiberiana. Fam. liliàcies.
- **Ravenera, rave** -rábano-. *Raphanus sativus* L. Paleotemperat. Fam. brassicàcies.
- **Regalíssia** -paloduz, regaliz-. *Glycyrrhiza glabra* L. Paleotemperat. Fam. fabàcies.
- **Ricí, figuera del dimoni** -ricino, higuera infernal-. *Ricinus communis* L. Paleotropical africà. Fam. euforbiàcies.
- **Romaguera, romeguera**: vegeu Esbarzer.
- **Ruda vera** -ruda-. *Ruta chalepensis* L., *R. angustifolia* Pers., *R. graveolens* L. i *R. montana* (L.) L inclús *Ruta*. Regió mediterrània oriental, Fam. rutàcies.
- **Sabonera de saladar** -jabonera de la Mancha-. *Gypsophila tomentosa* L. Regió mediterrània occidental. Fam. cariofilàcies. Existeixen altres espècies ibèriques que poguera ser que Abu-Salt-Umayya

tinguera en compte: *G. struthium* L., present a través de la subespècie *struthium* i de la subespècie *hispanica* (Willk.) Ginés López.

- **Safanòria, carlota** -zanahoria-. *Daucus carota* L. Paleotemperada. Fam. apiàcies.
- **Safrà** (de l'àrab andalusí "al-zafaràn" i aquest del persa "zaferan" que es traduiria per 'or' i 'parell' (d'estigmes); en àrab clàssic es diu "alzuhufràn") -azafràn-. *Crocus sativus* L. Iranoturanià. Fam. iridàcies.
- **Safranó**: vegeu Càrtam.
- **Salicària, trencadalles** -salicaria-. *Lythrum salicaria* L. Subcosmopolita. Fam. litràcies. (Fig. 27).
- **Salsifí** -salsifí, barba cabruna-. *Tragopogon porrifolius* L. Circummediterrània. Fam. asteràcies. Davall d'aquesta denominació "salsifí" s'inclouen diverses arrels tuberificades, que pertanyen a plantes dels gèneres *Tragopogon* L. i *Scorzonera* L., especialment l'escurçonera -escorzonera- *S. hispanica* L. Paleotemperada.
- **Sàlvia** -salvia-. *Salvia officinalis* L. Mediterrània oriental. Fam. lamiàcies. D'aspecte paregut és la sàlvia ibèrica, *Salvia lavandulifolia* Vahl, que en terres de la Taifa de Dènia està representada fonamentalment per

FIGURA 26. Plàtan, *Platanus orientalis*. Foto: R. Roselló.

Oriental plane, *Platanus orientalis*. Photo: R. Roselló.

FIGURA 27. Salicària, trencadalles, *Lythrum salicaria*. Foto: E. Laguna.

Purple loosestrife, *Lythrum salicaria*. Photo: E. Laguna.

la subsp. *mariolensis* (Figuerola) Alcaraz & De la Torre.

- **Sàndal** -sàndalo-. *Santalum album* L. Pantropical (subcontinent Indi). Fam. santalàcies.
- **Sarcocol·la** -sarcocola-. *Penaea mucronata* L. Paleotropical (Àfrica i península asiàtica-aràbiga). Fam. peneàcies.
- **Savina arrossegadissa** -sabina rastretera-. *Juniperus sabina* L. Circummediterrània, Fam. cupressàcies.
- **Savina mora**: vegeu Arahar.
- **Sebestén** (de l'àrab "sabastàn", prunera assíria) -sebestén, ciruelo asirió-. *Cordia myxa* L. Paleotropical. Fam. boraginàcies.
- **Sen** -sen, casia-. *Senna alexandrina* Mill. Paleotropical. Fam. fabàcies.
- **Serverola** -agrimonia-. *Agrimonia eupatoria* L. Paleotemperada. Fam. rosàcies.
- **Sèsam** (de l'àrab andalusí "azzulzulín", llavor de sèsam) -sésamo, ajonjolí-. *Sesamum indicum* L. Fam. pedaliàcies.
- **Sumac** -zumaque-. *Rhus coriaria* L. Mediterrània oriental. Fam. anacardiàcies.
- **Tamarit, tamariu** -tamarisco, taraje, taray-. *Tamarix gallica* L. Regió mediterrània occidental. Fam. tamaricàcies. Altres espècies d'aquest mateix gènere amb aspecte i propietats paregudes, a les quals podria també haver-se referit Abu-Salt-Umayya, són *Tamarix africana* Poir., *T. canariensis* Willd., i *T. boveana* Bunge.
- **Tàpera** (de l'àrab clàssic "al-gabbara", però pronunciada "al-gappàra" en àrab andalusí, que al mateix temps deriva del llatí "capparis") -alcaparra-. *Capparis spinosa* L. Mediterrània occidental. Fam. caparàcies.
- **Tarongina** (de l'àrab andalusí "turunzín" i aquest de l'àrab clàssic "turungan") -toronjil, melisa-. *Melissa officinalis* L. Paleotemperada. Fam. lamiàcies.
- **Telefí, telefí arrossegadís** -telefio, estrella rastretera-. *Telephium imperati* L. Mediterrània-Iranoturaniana.
- **Tereniabin** (de l'àrab "tarangabin", mel fresca) -tereniabin-. Exudació melosa de l'arbust *Alhagi graecorum* Boiss. Regió mediterrània oriental. Fam. fabàcies.
- **Timó, tomello** -tomillo-. *Thymus vulgaris* L. Mediterrània occidental. Fam. lamiàcies.
- **Tirabous**: vegeu Passacamins.
- **Tomaní**: vegeu Bofarull.
- **Tramús** (de l'àrab "attutmús") "altramuz". *Lupinus albus* L. Circummediterrània. Fabàcies.
- **Travabous**: vegeu Passacamins.
- **Trencadalles**: vegeu Salicària.
- **Tríbol, obriülls** -abrojo-. *Tribulus terrestris* L.

Mediterrani-Iranoturaniana. Fam. zigofil·làcies.

- **Turbit** (de l'àrab "turbid") -turbit-. *Operculina turpetum* (L.) Silva Manso. Paleotropical (subcontinent indi). Fam. convolvulàcies.
- **Valeriana** -valeriana-. *Valeriana officinalis* L. Eurosiberiana. Fam. valerianàcies. (Fig. 28).
- **Veladre blanc** -elébora blanco, ballestera-. *Veratrum album* L. Regió eurosiberiana. Fam. melantiàcies.
- **Veladre negre, herba ballestera** -elébora negro, vedegambre negro-. *Helleborus niger* L. Europa atlàntica i Àsia Menor. Fam. ranunculàcies.
- **Ventolera** -aguasvientos, correventos-. *Phlomis herba-venti* L. Mediterrània-iranoturaniana.
- **Verdolaga** -verdolaga-. *Portulaca oleracea* L. Subcosmopolita. Fam. portulacàcies.
- **Vinagrella**: vegeu Agrella.
- **Vinya** -vid-. *Vitis vinifera* L. Circummediterrània. Fam. vitàcies.
- **Violeta** -violeta-. *Viola odorata* L. Paleotemperada. Fam. violàcies.
- **Visnaga** -visnaga-. *Ammi visnaga* (L.) Lam. Mediterrània-iranoturaniana. Fam. apiàcies.
- **Xara greixosa** (de l'àrab andalusí "sa`ra", peluda, hirsuta), làdan -jara pringosa-. *Cistus ladanifer* L. Regió mediterrània occidental. Fam. cistàcies.

FIGURA 28. Valeriana, *Valeriana officinalis*. Foto: E. Laguna.

Valerian, *Valeriana officinalis*. Photo: E. Laguna.

- **Xicoira:** vegeu camaroja.
- **Xufa borda** -juncia bastarda-. *Cyperus longus* L. Paleotemperada. Fam. ciperàcies. Observacions: Abu-Salt-Umayya degué fer servir amb els mateixos usos terapèutics la xufa vera o xufa orxatera -juncia avellanada- *Cyperus esculentus* L. Subtropical. Fam. Ciperàcies. (Fig. 29).

Discussió i conclusions

S'han registrat un total de 218 "simples" que corresponen a altres tantes espècies vegetals o a productes concrets, per exemple, la referència a les bellotes. En molts casos, cadascuna d'eixes plantes citades per Abu-Salt-Umayya pot correspondre a més d'una espècie, o bé resulta difícil precisar la seua identitat amb l'exactitud suficient, i per això hem indicat aquella que resulta més esperable en funció de la distribució de les espècies o de la transmissió històrica de l'ús farmacèutic. Es desprèn d'aquest catàleg l'origen geogràfic divers de les plantes utilitzades per Abu-Salt-Umayya, de manera que hi trobem plantes de tot el món antic conegut, que pertanyen fonamentalment als regnes florístics holàrtic i paleotropical. Crida l'atenció l'elevat nombre d'elements paleotropicals, especialment amb origen en el subcontinent indi. La resta correspon a nombroses drogues vegetals procedents d'espècies amb

distribució en la pròpia regió mediterrània (circum-mediterrània, mediterrània oriental i mediterrània occidental), i també nombroses plantes de distribució paleotemperada, eurosiberiana i iranoturàniana.

Aquest ampli repertori de drogues vegetals utilitzades en terapèutica és paral·lel a l'assimilació per part dels àrabs davall la dinastia Abbàsi -a partir del segle VIII-, de la farmacologia greco-romana i de l'oriental indoiraniana.

Pel que fa als andalusins, autors com ara Ibn Yulyul (943-1005) incorporen a la terapèutica islàmica drogues prèviament utilitzades pels autors clàssics, especialment els grecs, i així ho fa constar en el seu llibre *Explicació dels noms de les drogues simples de el llibre de Dioscòrides* (Còrdova, any 983) (Folch et al. 1986). Però aquest mateix autor es veu posteriorment en la necessitat de publicar un segon tractat (*Sobre els remeis útils emprats en medicina i no esmentats pel propi Dioscòrides i altres autors grecs*), ja que degut a l'expansió de l'Islam i a l'annexió de nous territoris, van anar coneixent-se més drogues vegetals que es van incorporar al catàleg aleshores conegut d'espècies d'utilitat científica i terapèutica.

Abu-Salt-Umayya fou un notable viatger, de manera que el seu cosmopolitisme el va situar entre orient i occident i el va permetre conèixer de primera mà nombroses drogues exòtiques que incorpora en el seu tractat. Aquests elements vegetals són de diverses procedències, com ara les pertanyents a la medicina àrab (drago, bàlsam de la Meca, sàbila, encens etc.), persa (alharma, astràgal, magraner, nansa fètida, safrà etc.) i aiurveda índia (mirabolans, gessamí, cúrcuma, behén blanc, gingebre, sàndal, turbit, etc.). Com s'ha comentat anteriorment, també utilitza i integra al seu tractat nombroses drogues vegetals emprades per la medicina que aleshores es practicava a la conca mediterrània, així com elements propis de la medicina centreeuropea (ràim de guineu, valeriana, agrella, còlquic, mirtil blau, veladre blanc, groseller, pentecosta, ave-llaner etc.) i fins i tot de la medicina tradicional xinesa (aristolòquia xinesa).

Abu-Salt-Umayya fou considerat pels mateixos autors andalusins com una autor clàssic amb autoritat, ja que el gran botànic de Xarq a l'Àndalus, Ibn-Baithar, el cita almenys deu vegades en la seua magna obra *Liber Magnae Collections* (Yami a el-Mufrada), redactada entre 1238 i 1248. Però seran els autors de l'escola mèdica de Montpeller i especialment el traductor d'aquesta obra al llatí, Arnau de Vilanova (Vernia,

FIGURA 29. Xufa borda, *Cyperus longus*. Foto: E. Laguna.

Galingale, *Cyperus longus*. Photo: E. Laguna.

FIGURA 30. Carrer dedicat a Abu-Salt-Umayya (Dénia). Foto: E. Laguna.

Street dedicated to Abu-Salt-Umayya (Dénia). Photo: E. Laguna.

1981-85), els qui van difondre aquestos coneixements per tota l'Europa cristiana.

Per tant, des del punt de vista cultural i científic es tracta d'un personatge a qui cal reivindicar com un important referent històric valencià, (Fig. 30) ja que gràcies a la seua obra tindran continuïtat els coneixements mèdics i botànics àrabs-andalusins en l'escola mèdica valenciana a través de la càtedra d'Herbes o Simples de la Facultat de Medicina de la Universitat de València, ocupada successivament en la segona meitat del segle XVI per Pere Jaume Esteve, Joan Plaça, i Jaume Honorat Pomar. En segles posteriors, aquest vademècum (al qual cal reconèixer-li una notable influència àrbiga), va influir i propiciar els coneixements fitoterapèutics dels apotecaris valencians que, el 1601 culminarien en la seua obra magna, considerada com la primera farmacopea oficial de l'orbe hispànic (v. Rodríguez-Chamorro et al., 2012), la coneguda "Officina medicamentorum" (Collegium Valentinorum Pharmacopolarum, 1601).

Bibliografia

- Abu-Salt-Umayya, 1112.** Tratado de los medicamentos simples. 183 pp. Edita: Vernia, P. Colegio Oficial de Farmacéuticos de la Provincia de Alicante (1999). Alacant.
- Bolòs, O. & Vigo, J. 1984-2001.** Flora dels Països Catalans. 4 vols. Barcino. Barcelona.
- Bolòs, O., Vigo, J., Masalles, R. M. & Ninot, J. M. 2005.** Flora. Manual del Paísos Catalans. Edita: Pòrtic. 1309 p.
- Boulós, L. 1983.** Medicinal plants of North Africa. Medicinal Plants of the World; No. 3. 286 pp. Reference Publications Inc. Algonac. Michigan.
- Bruneton, J. 1991.** Pharmacognosie: Phytochimie, Plantes médicinales. 913 pp. Edita: Tec&Doc. París
- Castroviño, S. (coord. gen.). 1986-2012.** Flora ibérica. Real Jardín Botánico, CSIC. Madrid.
- Collegium Valentinorum Pharmacopolarum. 1601.** Officina Medicamentorum. 3 vols. Iohannem Chrysostomum Garriz, Valencia. Edición facsímil de 1973. Edita: Càtedra de historia de la farmacia y legislació farmacèutica. Barcelona.
- Folch, G., Suñé, J. M., Valverde, J. L. & Puerto, F. J. 1986.** Historia general de la farmacia. El medicamento a través del tiempo. Volumen I. 373 pp. Ediciones Sol, S.A.
- Font-Quer, P. 1982.** Plantas medicinales: el Dioscórides renovado. 1318 pp. Edita: Labor. Barcelona.
- Franco-Sánchez, F. & Gisbert, J. A. (eds.). 2019.** Dénia. Poder i el mar en el segle XI: El regne taifa dels Banu Mugahid. 350 pp. Universitat d'Alacant. Alacant.
- Franco-Sánchez, F. 2001.** La escuela médica Ššarqi (ss. XI-XIV): sociedad y medicina en el Levante de al-Andalus. Acta Hisp. Med. Sci. Hist. Illus., 21: 27-53.
- González, A. 1985.** Abusalt de Denia. Sharq Al-Andalus, Estudios Árabes (Anales de la Universidad de Alicante), 2: 247-261
- Labarta, A., Martínez Gázquez, J., McVaugh, M. R. & Jacquart, D. 2004.** Estudi introductor. In M. R. McVaugh, P. Gil-Sotres, F. Salmón & J. Arrizabalaga (eds.): Arnaldi de Villanova Opera Media Omnia XVII: 13-27. Fundació Noguera-Universitat de Barcelona. Barcelona.
- López-Piñero, J. M. 1988-1992.** Historia de la medicina valenciana. 3 vols. Vicent García. València.
- Mateo, G. & Crespo, M. B. 2014.** Claves ilustradas para la flora Valenciana. 501 pp. Edita: Jolube consultor Botánico y Editor. Jaca.
- McVaugh, M. R., Gil-Sotres, P., Salmón, F. & Arrizabalaga, J. (eds.). 2004.** Arnaldi de Villanova Opera Media Omnia XVII. 976 pp. Fundació Noguera-Universitat de Barcelona. Barcelona.
- Paniagua, J. A. 1964.** L'arabisme à Montpellier dans l'oeuvre d'Arnau de Vilanova. Archivo Iberoamericano de Historia de la Medicina, 117: 631-637.
- Peris, J. B. & Stübing, G. 1998.** Plantas silvestres de la Comunidad Valenciana. 624 pp. Jaguar. Madrid.
- Peris, J. B., Stübing, G. & Romo, A. 2001.** Plantas medicinales de la Peninsula Ibérica e Islas Baleares. 720 pp. Jaguar ediciones. Madrid.
- Rodríguez-Chamorro, M.A., García Jiménez, E., Rodríguez-Chamorro, A., Pérez Merino, A. & Moreno López, A. 2012.** Las Farmacopeas españolas publicadas en los últimos 500 años (siglos XVI-XXI). Farmacéuticos Comunitarios, 4(4): 176-181.
- Santonja, P. 1990.** Arnau de Vilanova y el pensamiento islámico. Dynamis: Acta Hispanica ad Medicinae Scientiarumque -Historiam Illustrandam, 10: 39-61.
- Vernia, P. 1981.** La farmacopea valenciana. 168 p. Edita: Pedro Vernia Martínez. Borriana.
- Vernia, P. 1985.** Arnau de Vilanova. Antidotarium (Valencia, Nicolaus Spindeler, 1495). Ediciones Histórico-Farmacéuticas. Borriana.

Agraïments: la nostra gratitud més sincera a Lourdes Burdeus Díaz-Tendero, pel treball de revisió ortogràfica de les paraules àrbigues que figuren en el text, i per les altres aportacions realitzades. A la família Vernia Sabater, per haver tingut l'amabilitat de permetrens la reproducció d'una làmina de Traver Calzada sobre la vida d'en Abu-Salt-Umayya.